

Yesenin Azərbaycan dilində: Bir şeirin üç tərcüməsi

Isaxan Isaxanlı

AMEA Nizami adına Ədəbiyyat institunun doktorantı

Xəzər universiteti,

Məhsəti küçəsi 11,

elektron poçt: iisaxanli@khazar.org; isaxanisaxanli@mail.ru

Serqey Yesenin sevgi poeziyasının mərkəzində yer alan “İran nəğmələri” silsiləsinə 15 şeir daxildir. Bu şeirlərdən 5-i Yesenin son Bakı səfəri zamanı (28 iyul - 3 sentyabr 1925-ci il) yazılmış və dərc edilmişdir. Silsiləyə daxil edilmiş son şeir “Голубая да веселая страна...” şeiri P.İ. Çağının (*Yesenin yaxın dostu, o dövrdə MK-nin 2-ci katibi, “Bakinski raboçi” qəzetinin baş redaktoru*) qızı balaca Rozaya həsr olunmuşdur. Bu şeir silsilədə sonuncu yerə qoyulsa da, əslində, şeir bir az əvvəl – aprelin 8-də yazılmışdır. Görünür, şeirin üzərində yenidən işləmək fikri olduğundan Yesenin onu bir az gec dərc etdirmişdir.

Bu şeirlə bağlı bir məqam da maraqlıdır. P.İ. Çağının qızı balaca Roza özünü aktrisa kimi göstərməyi çox sevirdi və nədənsə özünü “Qeliya Nikolayevna” adlandırır. Yesenin də onun xətrinə Rozanı həmin adla çağırırdı, hətta P.İ. Çağınə yazdığı məktublarda belə qızı həmin adla anırdı. “Qeliya Nikolayevna”ya həsr edilmiş “Голубая да веселая страна...” şeirinin 3 avtoqrafı mövcuddur. Avtoqraflardan birində Yesenin aşağıdakı qeydi vardır: “*Əziz Qeliya Nikolayevna, bu həddindən artıq qiymətlidir. Nə vaxt mənim qızımı görsəniz bunu ona verin. S.E.*”

Dahi şairin bu arzusunu Yesenin haqqında “Balaxan mayı” povestinin müəllifi həmyerlimiz Hüseyn Nəcəfov həyata keçirmişdir. O, «История рукописи Есенина» adlı bir məqaləsində (1) həmin avtoqrafı Yesenin o vaxt Daşkəntdə yaşayan qızı Tatyana Serqeyevnaya necə çatdırmasından xoş duyğularla söhbət açır.

“Голубая да веселая страна...” şeiri orijinalda belədir:

Голубая да веселая страна.

Честь моя за песню продана.
Ветер с моря, тише дуй и вей –
Слышишь, розу кличет соловей?

Слышишь, роза клонится и гнется –
Эта песня в сердце отзовется.
Ветер с моря, тише дуй и вей –
Слышишь, розу кличет соловей?

Ты - ребенок, в этом спора нет,
Да и я ведь разве не поэт?
Ветер с моря, тише дуй и вей –
Слышишь, розу кличет соловей?

Дорогая Гелия, прости.
Много роз бывает на пути,
Много роз склоняется и гнется,
Но одна лишь сердцем улыбнется.

Улыбнемся вместе – ты и я –
За такие милые края.
Ветер с моря, тише дуй и вей –
Слышишь, розу кличет соловей?

Голубая да веселая страна.
Пусть вся жизнь моя за песню продана,
Но за Гелию в тених ветвей
Обнимает розу соловей (2,səh.275)

Bu şeir 3 müəllif - Əliağa Kürçaylı, Səyavuş Məmmədzadə və Eyvaz Borçalı tərəfindən Azərbaycan dilinə tərcümə edilmişdir.

Əliağa Kürçaylının tərcüməsi

Ey fərəhli ölkə, gənclik ölkəsi,
Nəğməyə satılıb könlümün səsi.
Ey dəniz küləyi, asta əs ki, sən
Bülbül gül çağırır, eşidirmisən?

Gül əyir başını təzim edərək,
Nəğmə ürəyinə yol tapıb, demək.
Ey dəniz küləyi, asta əs ki, sən
Bülbül gül çağırır, eşidirmisən?

Sən hələ uşaqsan, gəl eyləmə bəhs,

Mən özüm bir şair deyiləmmi bəs?
Ey dəniz küləyi, asta əs ki, sən
Bülbül gül çağırır, eşidirmisən?

Əzizim Güliya, sən də əfv elə,
Yolda rast gəlirik nə qədər gülə.
Çoxusu baş əyər təzim edərək,
Gülər üzümüyə yalnız bir çiçək.

Gülərəm səninlə mən də o zaman,
Durur qarşımızda belə bir məkan.
Ey dəniz küləyi, asta əs ki, sən
Bülbül gül çağırır, eşidirmisən?

Ey fərəhli ölkə, gənclik ölkəsi,
Nəğməyə axsa da ömrüm büsbütün,
Kölgəli budaqlar altında bu gün
Bülbül öpür gülü Güliya üçün (3, səh.125).

“Голубая да веселая страна” misrasının “Ey fərəhli ölkə, gənclik ölkəsi” kimi tərcüməsi bir qədər düşündürür. Orijinaldakı “голубая” və “веселая” sözlərinin heç biri tərcümədə öz əksini tapmayıb. Bu da, sözsüz ki, misranın uğursuz tərcüməsindən xəbər verir. Maraqlıdır ki, başqa bir şeirdə olan “Голубая родина Фирдуси” misrasını da Əliağa Kürçaylı “Sən ey Firdovsinin gənclik vətəni” kimi tərcümə etmişdir. Başqa sözlə, orada da tərcüməçi təbii görünən “mavi” sözündən imtina etmiş və “голубая страна”, “голубая родина” ifadələrini hər iki halda qeyri - təbii səslənən “gənclik vətəni” kimi ifadə etməyə üstünlük vermişdir. Bununla belə, tərcüməçi şeirin ikinci və üçüncü bəndlərinin xeyli maraqlı və poetik tərcüməsinə nail olmuşdur.

Dördüncü bəndin birinci misrası belədir: “Дорогая Гелия, прости”. Burada bir məqamı xüsusi qeyd etmək lazım gəlir. Orijinalda “Гелия” adı çəkilir. Məlumdur ki, bu şeiri Yesenin yaxın dostu Çağının balaca qızı Rozaya həsr etmişdir. Roza isə çox sevirdi ki, onu “Гелия” deyər çağırırlar. Yesenin də onu bu adla çağırırdı. Əliağa Kürçaylı bu adı tamamilə azərbaycanlaşdıraraq “Гелия” yerinə, “Güliya” yazır ki, bu da yanlış yanaşmadır. Qeyd edək ki, müəyyən məqamlarda tədqiqatçılar da “Qeliya” yerinə, “Güliya”, hətta “Gülnarə” yazaraq qeyri - dəqiqliyə yol verirlər (4,səh.36; 5,səh.88-89.)

Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, “İran nəğmələri”ndə Yesenin dörd qadın adı çəkir: Lalə, Şaqane, Şəhrizad və Qeliya. Onlardan ikisinin (Şaqane, Qeliya) şəxsiyyəti müəyyən edilsə də, birinin (Lalə) şəxsiyyəti hələlik müəyyən edilməmiş qalır. Şəhrizadın isə məşhur “1001 gecə”nin qəhrəmanı olduğu hamıya məlumdur.

Yesenin “İran nəğmələri”nə aid üç şeirində (“Я спросил сегодня у менялы”, “Отчего луна так светит тускло”, “Глупое сердце, не бойся!”) Lalə adını çəkir. “Я спросил сегодня у менялы” şeirində Yesenin Laləyə öz məhəbbətini necə açmaq haqqında sərrafdan məsləhət istəyir, “Отчего луна так светит тускло” şeirində isə şair Şaqanenin xəyanətindən Laləyə şikayətlənir. Mütəxəssislər Lalə adının uydurulmuş bir ad olduğunu bir fakt kimi qəbul etsələr də, nədənsə, ürək bu versiyayı qəbul etmək istəmir. Axı elə həmin mütəxəssislərin fikrincə, Yesenin şeirlərində heç vaxt “aldatmır”. Doğrudur, Şaqane Lalə adının uydurma olduğunu Yesenin özündən şəxsən eşitdiyini yazır (6, səh.36). Bu ola bilər. Bir kişinin (bu kişi Yesenin olsa belə) yenidən tanış olduğu bir qızla söhbətdə başqa bir qızla münasibətlərinin olduğunu gizlətməyə çalışması çox təbiidir. Yesenin sözdə aldada bilər, amma şeirdə yox. Bu baxımdan düşünürük ki, Lalənin uydurma bir obraz olduğunu fakta çevirmək hələ tezdir. Bəlkə, Əmirxan Xəlilov da elə bu məntiq, bu duyğu və intuisiya ilə Lalənin real olduğunu yazır (5, səh.89).

Beşinci bənddə belə bir beyt var:

Улыбнемся вместе – ты и я –
За такие милые края.

Tərcüməsi:

Gülərəm səninlə mən də o zaman,
Durur qarşımızda belə bir məkan.

Hesab edirik ki, beyt qeyri-dəqiq, zəif və şeiriyyətdən uzaq tərcümə edilmişdir.

Bütün bunlara baxmayaraq, tərcüməçi orijinaldakına uyğun olaraq şeiri gözəl və şairanə bir notla başa vurur:

Kölgəli budaqlar altında bu gün
Bülbül öpür gülü Güliya üçün.

Səyavuş Məmməd zadənin tərcüməsi

Sən ey mavi diyar, mehriban diyar,

Məni rüsvay etdi dərdli mahnılar.
Ey külək, asta əs, dəyiş yolunu,
Görmürsən, səsləyir bülbül gülünü?

Görmürsən, qızılgül əyilir, əsir,
Bir nəğmə bir gülü eləyər əsir.
Ey külək, asta əs, dəyiş yolunu,
Görmürsən, səsləyir bülbül gülünü?

Mehriban Heliya, bağışla məni...
Neçə gül səslədi baxışla məni.
Neçə gül əyilər, neçə gül sınar,
Tək biri bəxtimin gülü sanılar.

Səs verək həyatın qaynar səsinə,
Külək bu diyarın gülər üzünə.
Ey külək, asta əs, dəyiş yolunu,
Görmürsən, səsləyir bülbül gülünü?

Sən ey mavi diyar, mehriban diyar,
Nəğmə cəfasını nəğməkar duyar.
Heliya, bağçada sənin yerinə
Oxşayır tər gülü o bülbül yenə... (7, səh.342)

Tərcüməçi birinci misranı Əliğa Kürçaylıya nisbətən daha dəqiq və obrazlı tərcümə etmişdir. Ancaq ikinci misranın tərcüməsində orijinala məhəl qoymayaraq, tamamilə başqa fikir ifadə etmişdir ki, bunu da qəti qəbul etmək olmaz: “Məni rüsvay etdi dərdli mahnılar”.

Şeirin əsas məqamlarından olan bu iki misraya nəzər salaq:

Ветер с моря, тише дуй и вей –
Слышишь, розу кличет соловей?

Tərcüməsi:

Ey külək, asta əs, dəyiş yolunu,
Görmürsən, səsləyir bülbül gülünü?

Tərcüməçi, orijinala uyğun olaraq, küləyi asta əsməyə çağırmaqla yanaşı, ona orijinalda olmayan “dəyiş yolunu” “tələbini” də irəli sürür. Burada orijinaldan kiçik kənarlaşma olsa da, bülbülə mane olmaması üçün, şairanəlik naminə bu tələbi normal, bəlkə də hətta vacib hesab etmək olar.

Maraqlıdır ki, şeirir üçüncü bəndinin tərcüməsi yoxdur. Bununla bağlı özümüzdə belə bir fikir söyləmək cəsarəti tapırıq ki, həmin bəndi tərcüməçi tərcümə etmişdir.

Sadəcə, kitab nəşr edilən zaman bu bəndin tərcüməsi gözdən qaçaraq yaddan çıxmışdır. Əks halda, cəmi iki misranı (Son iki misra onsuz da təkrar olunur) tərcüməçi niyə bilərəkdən tərcümə etməsin ki?!

Şeir dördüncü bəndində tərcüməçi “Гелия” adını “Heliya” kimi vermişdir. Həmin məntiqlə “Qalina” adını da “Halina” kimi tərcümə etmək lazımdır. Düşünürük ki, adı tərcümə etmədən, olduğu kimi saxlamaq daha doğrudur.

Aşağıdakı beytə diqqət yetirək:

Улыбнемся вместе – ты и я –
За такие милые края.

Tərcüməsi:

Səs verək həyatın qaynar səsinə,
Külək bu diyarın gülər üzünə.

Orijinaldan kənarlaşma və qeyri-dəqiqlik göz qabağındadır.

Şeir son bəndindəki “Пусть вся жизнь моя за песню продана” misrasının da “Nəgmə cəfasını nəgməkar duyar” kimi qeyri-adekvat tərcüməsini qeyd etməklə yanaşı, bir məqama diqqət yetirək. Şeir belə qurtarır:

Но за Гелию в тених ветвей
Обнимает розу соловей.

Tərcüməsi:

Heliya, bağçada sənin yerinə
Oxşayır tər gülü o bülbül yenə...

Orijinaldakı məna yanlış ifadə edilmişdir. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, bu şeir özünü Qeliya adlandıran balaca bir qıza həsr edilmişdir. Əgər Qeliyaya deyilsə ki, bağçadakı bülbül sənin yerinə gülü öpür, bu, sözsüz ki, balaca Qeliyanın qəlbinə dəyərdi. Ona görə də Yesenin heç vaxt çox sevdiyi balaca gözələ belə deməzdi. Yesenin vəsfində bülbül gülü Qeliyanın yerinə deyil, məhz Qeliyanın şərəfinə, Qeliya üçün öpür. Bu məqam, Səyavuş Məmməd zadədən fərqli olaraq, Əliğa Kürçaylının tərcüməsində daha doğru duyularaq verilmişdir. Tərcüməçi beytdəki mənanı düzgün və bədii keyfiyyətlərlə ifadə etməyi bacarmışdır:

Kölgəli budaqlar altında bu gün
Bülbül öpür gülü Güliya üçün.

Eyvaz Borçalının tərcüməsi

Nəşəli məmləkət, mavi məmləkət,
Şərəfim nəğməyə satıldı xəlvət.
Eşit ey gilavar, yavaşı, sökül,
Gülünü səsləyir o yanda bülbül.

Gül donub əyilir canında həvəs,
Nəğməyə dönəcək qəlbində o səs.
Eşit ey gilavar, yavaşı, sökül,
Gülünü səsləyir o yanda bülbül.

Sən hələ körpəsən, yox buna bir şəkk,
Mən də ki, şairəm, bilirsən qəşəng.
Eşit ey gilavar, yavaşı, sökül,
Gülünü səsləyir o yanda bülbül.

Bağışla, Qeliya, bağışla bunca,
Çoxlu güllər bitib yollar boyunca;
Hamısı burulub baxır ətəkdən,
Tək biri sevinmir amma ürəkdən.

Gəl belə nəşəli məmləkətə biz
Qoşa gülümsünək. Qoşa. İkimiz.
Eşit ey gilavar, yavaşı, sökül,
Gülünü səsləyir o yanda bülbül.

A mavi məmləkət, ay üzügülər,
Sətdimsə mahnıya mən bütün ömrü,
Budaq kölgəsində sarılıb gülə,
Bülbül cəh-cəh vurur Qelyadan ötrü (8. səh.30).

Şeirin 4 bəndində təkrar olunan aşağıdakı beytin tərcüməsi ümumilikdə bu şeirin tərcüməsində vacib məqamlardan biridir:

Ветер с моря, тише дуй и вей –
Слышишь, розу кличет соловей?

Tərcüməsi:

Eşit ey gilavar, yavaşı, sökül,
Gülünü səsləyir o yanda bülbül.

Burada 2 məqama diqqət verilməlidir. Birincisi, küləyin gilavar kimi verilməsi. Bu, lazımsız “azərbaycanlaşdırma” kimi diqqəti cəlb edir. İkincisi, küləyə müraciətdə dilimizdə “sökül” ifadəsi işlənmir. Bu söz burada “yavaşı” ifadəsinə sinonim kimi uyğun gəlmir, kifayət qədər yersiz və kobud səslənir. Ümumiyyətlə, bu beytin tərcümələri arasında Səyavuş Məmməd zadənin tərcüməsi daha maraqlı görünür:

Ey külək, asta əs, dəyiş yolunu,
Görmürsən, səsləyir bülbül gülünü?

Orijinalda birinci və sonuncu bəndlər eyni misra ilə (« Голубая да веселая страна») başlanır. Əliağa Kürçaylı və Səyavuş Məmməd zadə bu məqamı tərcümələrində saxlasalar da (uyğun olaraq, “Ey fərəhli ölkə, gənclik ölkəsi” və “Sən ey mavi diyar, mehriban diyar”) Eyvaz Borçalı həmin məqamı “Nəşəli məmləkət, mavi məmləkət” və “A mavi məmləkət, ay üzügülər” kimi fərqli şəkildə vermişdir ki, bu da arzuolunan hal deyil.

Bütün bunlarla yanaşı qeyd edək ki, əvvəlki tərcüməçilərlə müqayisədə Eyvaz Borçalı 5-ci bənddəki 1-ci beyti xeyli maraqlı verə bilmişdir:

Улыбнемся вместе – ты и я –
За такие милые края.

Tərcüməsi:

Gəl belə nəşəli məmləkətə biz
Qoşa gülümsünək. Qoşa. İkimiz.

Əgər tərcüməçi «Ветер с моря, тише дуй и вей / Слышишь, розу кличет соловей?» beytinin daha maraqlı tərcüməsini verə bilsəydi, şeirin tərcüməsini ümumilikdə uğurlu hesab etmək olardı.

Ədəbiyyat

1. «Баку», qəzeti, 22 aprel, 1988- ci il.
2. *Сергей Есенин*. Полное собрание сочинений. В 7-ми томах. Главный редактор Ю.Л.Прокушев. Т.1. Москва, «Наука» – «Голос», 1995.
3. *Sergey Yesenin. Şeirlər və poemalar* (Tərcümə: Əliğa Kürçaylı). Bakı, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1975.
4. *Амирхан Халилов*. «Персидские мотивы» Сергея Есенина и восточная поэзия. Научные труды. Серия языка и литературы. Издание Азербайджанского Государственного Университета им. С.М.Кирова. Баку, 1979.
5. *Əmirxan Xəlilov*. Sergey Yesenin: Mərdəkanın qızıl rayızı və yazı. Bakı, “Azərbaycan” nəşriyyatı, 1996.
6. *Белоусов В.Г.*Персидские мотивы. Москва, Издательство «Знание», 1968.
7. *Dünya uşaq ədəbiyyatı kitabxanası*. Bakı, Gənclik, 1987.
8. *Sergey Yesenin. Fars havaları* (Tərcümə: Eyvaz Borçalı). Bakı, “Adiloğlu”, 2010.